

ШАҲАР ЖАМОАТ ТРАНСПОРТИДА ЙЎЛОВЧИЛАРГА ХИЗМАТ КЎРСАТИШНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

Назаров А.А.

Тошкент давлат транспорт университети

Кириш. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 02.02.2022 йил 2 февралда “Тошкент шаҳар жамоат транспорти тизимини янада ривожлантиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги [ПҚ-111](#)-сон қарори қабул қилинди. Қарорда йўловчи ташиш транспортини ташкил этиш тизимини янада такомиллаштириш, йўловчилар ташиш хавфсизлиги ва сифатини ошириш, қулай ва шинам автобуслардан оқилона ва самарали фойдаланишни таъминлаш йўловчи ташувчи транспорт корхоналари олдига қўйилган муҳим масалалардан бири эканлиги алоҳида таъкидланади[1].

Қарор билан Тошкент шаҳар жамоат транспорти тизимини ривожлантиришнинг устувор йўналишлари белгилаб берилди. Унга кўра:

- жамоат транспорти тизимини унинг барча турларини узвий боғлаган ҳолда комплекс ривожлантириш, аҳолининг жамоат транспортдан фойдаланиш даражасини камида икки баробарга ошириш;
- жамоат транспорти инфратузилмасини ривожлантириш, метрополитен тармоғини кенгайтириш, замонавий транспорт-ўтиш боғламаларини ҳамда намунавий лойиҳалар асосида автобус бекатларини ташкил этиш, жамоат транспорти ҳаракатига устуворлик бериш учун чорраҳа ва кўчаларни қайта лойиҳалаштириш;
- ташувчиларни молиялаштириш тизими ва тариф сиёсатини такомиллаштириш орқали соҳа корхоналарини молиявий соғломлаштириш ҳамда хусусий сектор улушини икки баробарга ошириш;
- велосипед ва бошқа моторсиз транспорт турларини ривожлантириш, жумладан, пиёдалар ва велотранспорт учун қулай ҳаракатланиш йўлакларини, велосипедларни ижарага бериш ва улар учун махсус турар жойларни ташкил этиш;
- рақамли технологиялар ва инновацион ёндашувларни кенг қўллаган ҳолда транспорт воситалари ҳаракатини бошқаришнинг интеллектуал (“ақлли чорраҳа”, “ақлли автобус” ва “ақлли бекат”) тизимларини жорий этиш ҳамда йўл ҳаракати хавфсизлигини таъминлаш;
- жамоат транспорти ҳаракат таркибини замонавий, экологик тоза автобуслар, жумладан электробуслар билан янгилаш.

Муаммо. Сўнги йилларда мамлакатимизда йўловчиларга транспорт хизмати кўрсатиш соҳасини янада ривожлантириш, йўловчилар ташиш

хавфсизлигини ошириш ва автотранспорт воситаларининг атроф-муҳитга зарарли ташламаларни қисқартириш мақсадида қабул қилинган Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Автомобиль транспортини бошқариш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 2018 йил 6 мартдаги ПҚ-3589-сонли ҳамда 2019 йил 6 мартдаги “Юк ва йўловчи ташиш тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-4230-сон қарорлари эса мазкур тизимни тубдан янгилаш, соҳада илғор ахборот-коммуникация технологиялари ва интеллектуал транспорт тизимлари яратиш борасида тизимли тадқиқотлар олиб бориш муаммосини кўймоқда.

Метод. Шаҳар жамоат йўловчи транспорти иши самардорлигини таъминлашга қаратилган чора-тадбирлардан бири сифатида “Намунали автобус маршрути” мезонларини ишлаб чиқиш белгиланган бўлиб, мутахассислари томонидан бу мезонларнинг назарий асослари ишлаб чиқилди. Мезонларни ишлаб чиқиш жараёнида асосий эътибор йўловчиларга хизмат кўрсатиш сифатини оширишга қаратилди.

Тадқиқот. Намунали автобус маршрути мезонларини ишлаб чиқиш учун асос сифатида ривожланган чет мамлакатларнинг йўловчиларга хизмат кўрсатиш тизими ўрганилди ва атрофлича таҳлил қилинди. Бундан ташқари, Тошкент шаҳрида фаолият кўрсатаётган йўловчи ташиш маршрутлари тадқиқ этилди.

Намунали автобус маршрути дастури йўловчиларни ташишни ташкил этишнинг энг яхши усулларини тадбиқ этиш ва ривожлантиришни кўзда тутди. Бу дастурни амалга ошириш учун унинг амал қилиш самардорлигини баҳолаш зарурати юзага келади.

Ташиш сифати йўловчиларнинг транспорт хизматида бўлган талабини тавсифловчи кўрсаткичлар йиғиндисидан иборат бўлиб, уларга қатнов қулайлиги (автобуснинг тўлганлик даражаси, автобус типининг ташиш характерида мослиги ва ҳаракат мунтазамлиги), йўловчилар қатнов вақтининг давомийлиги, ҳаракат хавфсизлиги ва хизмат кўрсатиш маданияти киради [2].

Натижалар. Намунали автобус маршрутини баҳолаш мезонларига қуйидаги кўрсаткичларни киритиш мақсадга мувофиқ ҳисобланади:

- автобуслар ҳаракати “тиғиз” вақтда автобуслар типидан рационал фойдаланиш учун йўловчилар оқимида кўра:
350 йўловчигача – 30-35 йўловчи сифимли,
350-700 йўловчи – 50-60 йўловчи сифимли,
700-1000 йўловчи - 80-85 йўловчи сифимли,
1000 йўловчидан кўп – 100-120 йўловчи сифимли автобусларни танлаш;
- йўловчилар йиғиладиган ва тарқаладиган бекатлардан маршрут трассасининг узоклиги – 500 метргача бўлиши;

- рухсат этиладиган максимал интервал вақти – 15 минут;
- автобуснинг йўловилар билан тўлганлик даражаси – автобуслар ҳаракати “тиғиз” вақтларда 1м² майдонга 5 йўловчини ташкил этиши;
- автобус сиғимидан фойдаланиш коэффиценти – ўртача 0,3, “тиғиз” вақтларда 0,8 дан ошмаслиги;
- йўловчиларнинг жамоат транспортида ўз манзилларигача етиб бориш вақти – 40 минутдан ошмаслиги;
- автобуснинг алоқа тезлиги – 21-24 км/соатдан кам бўлмаслиги;
- автобуслар ҳаракат мунтазамлиги – 92% кам бўлмаслиги;
- ҳаракат жадвалидан четга чиқиш - ± 5 минутдан ошмаслиги;
- йўловчилар ўртача қатнов масофаси – 6 км дан ортиқ бўлмаслиги лозим.

Бундан ташқари, йўловчиларга ахборот таъминотининг мавжудлиги (ахборот таъминоти элементлари, овоз кучайтиргич мосламасининг мавжудлиги, йўловчиларга хизмат кўрсатиш қоидалари ва бошқалар), қатнов сифати (ҳаракат хавфсизлиги, ўриндиқларнинг қулайлиги, кўриниш, қиш вақтида иситиш ва ёз вақтида вентиляция, салоннинг озодалиги), хизмат кўрсатиш маданияти (ҳайдовчи, чиптачи ва нозимларнинг ташқи кўриниши, этика ва эстетикаси, йўловчилар томонидан шикоят ва аризаларнинг мавжуд эмаслиги).

Юқорида кўрсатиб ўтилган мезонлар назарий жиҳатдан ишлаб чиқилгандан сўнг, Тошкент шаҳридаги “Авиасозлар АШБ -Юнусобод мавзеси 12-даҳа АШБ” 72- автобус маршрутида синовдан ўтказилди. Бунинг учун автобус маршрути кўрсаткичлари бевосита кузатув асосида ўрганиб чиқилди. Олинган натижалар қайта ишлаб чиқилди ва “Намунали автобус маршрути” мезонларига мослиги текшириб чиқилди. Мезонлар ва маршрутнинг кўрсаткичлари умуман олганда ўзаро мос тушди. Бу эса, йўловчиларга хизмат кўрсатиш нуқтаи назаридан 72-автобус маршрути талаб даражасида фаолият кўрсатаётганлигидан далолат берди. Олдинда турган асосий вазифалардан бири Тошкент шаҳридаги автобус маршрутларини оптималлаштириш жараёнида уларнинг техник-эксплуатацион кўрсаткичларини “Намунали автобус маршрути” мезонлари асосида таҳлил қилиб чиқиш ва мунтазам равишда уларнинг мониторингини олиб боришдан иборат бўлиши мақсадга мувофиқдир.

Хулоса ва таклифлар.

Таклиф этилаётган мезонлар асосида шаҳар жамоат транспорти фаолиятини ташкил этилиши аниқ мақсадга йўналтирилган тадбирлар ишлаб чиқиш учун илмий тадқиқотлар олиб бориш, шаҳар жамоат транспорти кўрсаткичларини таҳлил қилиш асосида уларни оптималлаштириш юзасидан чоралар кўриш имкониятини яратиш беради.

Хулоса сифатида шуни таъкидлаш ўринлики, мамлакатимизнинг бошқа йирик аҳоли пунктларида ҳам худди шундай мезонлар ишлаб чиқилиши ва улар асосида автобус маршрутлари текшириб чиқилиши натижасида йўловчиларга хизмат кўрсатиш сифатини ва жамоат транспорт воситаларидан фойдаланиш самарадорилигини янада ошириш имкониятлари яратилиши мумкин.

Адабиётлар:

1. https://www.norma.uz/uz/qonunchilikda_yangi/poytaht_jamoat_transporti_tizimi_qanday_rivojlantiriladi
2. Положение и методические рекомендации по оценки “Образцовый маршрут”. ТАДИ. 2013 г.
3. Спирин И. В. Организация и управление пассажирскими автомобильными перевозками. М.: «Академия», 2010.
4. Usmanova M., Rajarova S., Juraev Y. Innovative ways to train drivers and improve their skills. AIP Conference Proceedings. -2432, 030100, 2022-yil. <https://doi.org/10.1063/5.0090825>.
5. Usmanova M, Rizayev Sh. Formation of socio-economic factors affecting traffic safety. PSYCHOLOGY AND EDUCATION (2021) 58(2): 7611-7615. -56, 2021.
6. Usmanova M, Rizayev Sh. Formation Of Socio-Economic Factors Affecting Traffic Safety. The American Journal of Interdisciplinary Innovations and Research . - (ISSN–2642-7478) , 2021-y. <https://doi.org/10.37547/tajir/Volume03Issue04-05>.
7. Nazarov A., Abdullaev B. Ways quality increasing of exploitation of city bus capacity and traffic. European Science review. Scientific journal. – Vienna, 2018. №5-6 (May-June).–P. 374-377.
8. Nazarov A., Ustaboev A., Nazarov A. Selection of rational order of buses in traffic routes. Harvard Educational and Scientific Review International Agency for Development of Culture, Education and Science United Kingdom Har. Edu.a.sci.rev. 0362-8027 Vol.2. Issue 1 Pages 14-19. 10.5281/zenodo.5908837.
9. Nazarov A., Ustaboev A., Nazarov A. Method of determination of public passenger transport interval for "critical situations". Harvard Educational and Scientific Review International Agency for Development of Culture, Education and Science United Kingdom. Har. Edu.a.sci.rev. 0362-8027 Vol.1. Issue 1 Pages 157-164. 10.5281/zenodo.5795576.
10. Alimukhamedov Sh. , Nazarov A., Nazarov A., Ustaboev A. Estimation of the interval of movement of public passenger transport in the direction. First international conference on problems and perspectives of modern science (ICPPMS-2021).